

Skalička, Vladimír

K výkladu syntaktických změn

In: *Otázky slovanské syntaxe : sborník brněnské syntaktické konference*,
17.-21.IV.1961. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1962, pp.
297-298

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/119431>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

není náhodné, jaké změny jsou s ní souběžné nebo následují po ní. Současná jazykověda odhaluje souvislosti hláskových jevů ve vývoji jazyků. Klíčem pro vědecký výklad historických změn hláskových se stal koncept hláskového systému.

Pokud jde o syntaktické jevy, je tendence vykládat je psychologicky nebo spíše vývojem myšlení ještě dosti rozšířena. I na této konferenci byly některé výklady nesený „idejkou“, že vývoj souvětí přímo odráží vývoj myšlení: složitá souvětí odpovídají vyššímu nebo složitějšímu myšlení. Ale složitá souvětí není přece možno brát vážně za příznak složitého myšlení. Složitá myšlení může „probíhat“ i mimo humanistické periody.

Souvětí v indoevropských jazycích, jak už bylo na této konferenci konstatováno, nevznikají jen záměnou hypotaxe za parataxi, nýbrž zejména záměnou participiálních a infinitivních vazeb vedlejšími větami. Nahrazování participiálních vazeb vedlejšími větami probíhá dodnes v archaické litevštině; dnes jsou některé participiální vazby hodnoceny jako příznak „venkovského jazyka“ (např. *džiaugiuos ji gavęs* „těším se, že jsem ho dostal“, v „městském jazyce“ *džiaugiuos, kad ji gavau*, nebo *nesigailiu arklį prikęs* „nelituji, že jsem koupil koně“, v „městském jazyce“ *nesigailiu, kad arklį pirkau*). Ale protichůdný vývoj, totiž nahrazování vedlejších vět participiálními a infinitivními „kondenzátory“ charakterizuje např. moderní angličtinu. Tento vývoj byl v poslední době prof. Vachkem všestranně osvětlen jazykově typologicky.

K VÝKLADU SYNTAKTICKÝCH ZMĚN

VLADIMÍR SKALIČKA (Praha)

Prof. Skalička varoval před upřílišněnou snahou zařadit všechny syntaktické změny do pragmatické posloupnosti, vše vysvětlit — taková dokonalá stavba, v níž by vše vyhovovalo, by se asi neshodovala se skutečností. I tak velký jazykovědec jako J. Zubatý někdy chyboval aspoň v tom, když označoval posloupnost některých jevů slovíčky „ještě“ a „již“. Dále V. Skalička upozornil, že nelze budovat obecné závěry o jazykovém vývoji jen na základě slovanského materiálu — velmi důležité je srovnání v jiných jazycích indoevropskými i neindoevropskými.

Pokus o „pragmatickou historii“ se projevuje např. při výkladu vývoje participií. Je však třeba říci, že neplatí obecně nějaká historická posloupnost, podle níž by byla participia starší než vedlejší věty nebo naopak. V evropských jazycích participia většinou ustupovala nebo zanikala; velmi výrazný je tento proces např. ve finštině, kde se na místo čistě participiálního vyjadřování šíří vedlejší věty. Ale na druhé straně v moderních jazycích západoevropských, zejména v angličtině, se participiální a vůbec jmenné vyjadřování rozvíjí a šíří jako prostředek syntaktické kondenzace. A také v moderních jazycích slovanských a v češtině je situace složitá: v určitých obdobích se užívání participiálních vazeb ožívuje, v jiných zase omezuje. Koexistence jmenných vazeb a vedlejších vět umožňuje složitou diferenciaci kondenzovaného a méně kondenzovaného vyjádření.

K otázce poměru jazyka a myšlení prof. Skalička dodal, že již bylo správně kritizováno jednostranné vysvětlování syntaktických změn z vývoje myšlení. Při historických výkladech je to snadné, protože myšlení v minulosti poznáváme jen z jazykových projevů, a jiný prostředek

k tomu nemáme; není možné říci něco o tom, jak tehdy lidé mysleli, jinak než prostřednictvím jazyka. Souhlasí s námitkami G. Jägera proti výkladu změn v souvětí jako odrazu změn v myšlení, ale nepovažuje za správné přílišné zdůraznění úlohy mluvení, zejména pokud jde o zřetel k úloze mluvčího a posluchače. Mluvení je podmíněno systémem jazyka; syntaktická stavba je něco již utvořeného a netvoří se při mluvení.

Se souhlasem připomněl Klemensiewiczovo rozlišení skladby větné a nadvětné (syntaktyczny stosunek nawiązania); kde končí v jazykovém projevu syntax větná a začíná nadvětná, to je dáno potřebami jazyka — jak má být věta promluvena, aby byla snadno vyslovitelná a srozumitelná.